

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 1

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№1 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2025-1>

Бош муҳаррир:

Тўхтасинов Илҳом

п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:

Тўхтасинов Илҳом

д.п.н., профессор (Ўзбекистон)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:

Tuhtasinov Ilhom

DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўгли

ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт

Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат

масъул котиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умар оглы

д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

д.ф.н., профессор (Россия)

Джураев Маматкул

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Джеймс Форт

Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Балтабаев Ҳамидулла

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Дустмухаммедов Хуршид

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат

отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov

academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli

Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova

Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim

Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail

Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed

Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort

University of Michigan (USA)

Umarkhodjaev Mukhtar

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammedov Khurshid

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar

Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat

PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

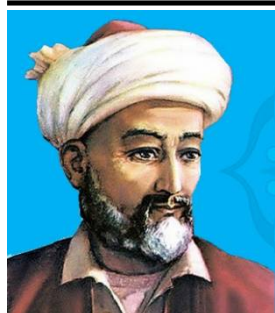
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

1. Raxmatullaeva Guljaxon Normo‘min qizi INSON ICHKI OLAMI NEGATIV KONSEPTLARINING LINGVO-KOGNITIV TAHLILI (g`am-anduh (qayg`u), mahzunlik, iztirob konseptlari misolida).....	5
2. Xamrayeva Zebiniso Xaydarovna A COMPARATIVE STUDY OF THE COMPLEX SYNTACTIC CONSTRUCTIONS BASED ON ENGLISH LANGUAGE MATERIALS.....	11
3. Esanova Zebo Ikrom qizi ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA DISKURS TUSHUNCHASI VA UNING O‘RGANILISHI.....	17
4. Abdullaeva Sanobar Bakhrillaevna BIBLICAL PHRASEOLOGY DESCRIBING THE SOCIAL POSITION OF A PERSON.....	23
5. Kozieva Iqbol Kamiljonovna METHODS OF ANTHROPOLOGICAL RESEARCH.....	27
6. Эпрашева Т.А. ХАЛҚАРО СОЛИҚ ХУЖЖАТЛАРИДА СОЛИҚ ТЕРМИНОЛОГИЯСИНИНГ ҚИЁСИЙ ВА ТИПОЛОГИК ТАҲЛИЛИНИ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	35
7. Kushatova Nargiza Rustamovna TEODOR DRAYZERNING BAXTIQARO KERRI ROMANIDA XRONOTOP: ZAMON VA MAKONNING POETIK TASVIRI”.....	40
8. Ergashova Baxora Sayfillo qizi, Janna Tsulimova ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАСТОЛЬНЫХ ИГР В ОБУЧЕНИИ ИТАЛЬЯНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	47
9. Obloqulova O‘g‘iloy Abdurayim qizi MILLIY VA MADANIY QADRIYATLARNING REKLAMA MATNLARDA IFODALANISHI.....	51
10. Rakhimova Nodira Kamolovna INTERTEXTUALITY IN TRANSLATION: THEORETICAL INSIGHTS AND PRACTICAL APPROACHES.....	55
11. Xaydarova Nigora Tuxtasinovna GENDER MULOQOTINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....	66
12. Bekturodova Feruza Dilmurat qizi XITOIY TILIDAGI FIZIK ATAMALAR SHAKLLANISHINING LINGVISTIK TAMOIYILLARI.....	71
13. Boymurodova Dilafruz Dilshod qizi YAPON TILIDA YOZUV TIZIMI RIVOJLANISHI VA HIRAGANA, KATAKANA, KANJILARNING FONETIK KATEGORIYALARI.....	75
14. Gulzor Baxriddin qizi Temirova THE NATURE OF A JOURNALIST'S POSITION IN POLITICAL COMMENTARY AND ITS CONCEPTUAL ASPECTS.....	80
15. Aminova Lola Alimovna TURK TILIDA YAXSHI TILAK BILDIRISH VA ILTIFOT SO‘ZLARI.....	86
16. Najmiyeva Po‘lotoy Tilavmurodovna KELISHIK QO‘SHIMCHALARINING TARIXIY TADQIQI.....	94
17. Tilovova Go‘zal Rustamovna TERMINOLOGIYA VA LUG‘ATSHUNOSLIKNING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI.....	99
18. Nilufar Abduraxmonova, Tirkashev Jasurjon Uktam o‘g‘li OTLARNING SEMANTIK TASNIFIDA XALQARO STANDART TEGLAH TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	103
19. Shoxida Ulugova Shoxruxovna POETIK NUTQDA INDIVIDUAL METAFORIK KONSEPTLARNING FAOLASHUVI.....	115
20. Lutfillovna Faxriniso Maxmudovna YAPON TILI IYEROGILFLARINING PAYDO BO‘LISH TARIXI.....	120

21. Eshanova Zilolaxon Qo‘chqarovna ISTIQLOL DAVRI O‘ZBEK SHE’RIYATIDA XALQ ERTAKLARI BADIY SINTEZI.....	125
22. Халмурадова Зебинисо Шавкатовна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНТРОПОНИМОВ В ТЕКСТАХ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	132
23. Умитой Хушвақтова ЁЗУВЧИ ЗУЛФИЯ ҚУРОЛБОЙ ҚИЗИ АСАРЛАРИДА ПАРАЛИНГВИСТИК ВОСИТАЛАР.....	138
24. Alimova Sevara Farxadovna XITOIDA RANG MADANIYATINING KELIB CHIQISH.....	145
25. Fayzullaeva Zebuniso Abdulkarimovna DAS LEHREN DER MODI DER VERBEN DES DEUTSCHEN ANHAND DER TRADITIONELLEN UND NEUEN METHODEN.....	149
26. Razmuxamedova Fotima Jahongir qizi XITOI TILIDAGI QON-QARINDOSHLIK TERMINLARINING LINGVISTIK TAHLILI.....	154
27. Sayyora Tagaeva, SH.Mustanova MADANIYAT, BILIM VA TIL – SEMANTIK TIPOLOGIYA TALQINIDA.....	160
28. Odinoxon Qulmuradova JURNALISTIKADA DIALOGIK JANR TUSHUNCHASI, UNING O'ZIGA XOSLIGI VA TASNIFI.....	164
29. O‘ng‘alova Zulayho Xolboy qizi ASQAD MUXTOR ASALARIDA ZAMON, MAKON VA MUHIT TASVIRI.....	171
30. Xolida Yo‘ldasheva MATN TIPOLOGIYASIGA ANTROPOTSENTRIK YONDASHUV.....	177
31. Ibragimova Shahnoza Xalilovna LINGUOPOETIC AND LINGUISTIC FEATURES OF ERNEST HEMINGWAY’S NOVEL “A FAREWELL TO ARMS”.....	182
32. Sadriddinzoda Safiya Shaxobiddinovna AMPHIBOLOGY IN ENGLISH RELIGIOUS LEXICOLOGY.....	187
33. Esirgapov Mukhiddin Nizomiddinovich THE INFLUENCE OF THE INTERNET AND DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE ENGLISH LANGUAGE....	193

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

O'ng'alova Zulayho Xolboy qizi
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti magistranti.

ASQAD MUXTOR ASALARIDA ZAMON, MAKON VA MUHIT TASVIRI.

 <https://doi.org/10.5281/zenodo.15521398>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Asqad Muxtor ijodining badiiy olamida uchraydigan zamon, makon, muhit tasvirining asosiy jihatlariga e'tibor berilgan. Asqad Muxtor nasriy asarlari XX asr o'zbek zamindagi va dunyodagi ilmiy-ma'naviy muhitni, kechinmalarni obrazlari orqali ochib beradi. Insondagi kechinmalar, ichki dunyosi orqali zamonning insonlar hayotiga ta'sirini ochib beradi. Ba'zan asl inson ichki dunyosini qanday o'zgartirilganligini ko'rsatib berishga qaratilgani ushbu maqolad ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar. Asqad Muxtor, badiiy psixologizm, hikoyalar, obraz, "Fano va baqo" hikoyasi, "Insonga qulluq qiladurman" hikoyasi.

Унгалова Зулайхо Холбой кызы

Магистрант Самаркандского

Государственного университета имени Шафофа Рашидова.

ОБРАЗ ВРЕМЕНИ, ПРОСТРАНСТВА И ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ПЧЕЛАХ АСКАД МУХТАРА

АННОТАЦИЯ

В данной статье внимание уделяется основным аспектам изображения времени, пространства и среды в художественном мире творчества Аскада Мухтора. Его прозаические произведения раскрывают научно-духовную атмосферу и переживания XX века как в Узбекистане, так и в мире через художественные образы. Через внутренний мир человека и его переживания автор передаёт влияние времени на жизнь людей. В ряде случаев акцент делается на том, как изменяется внутренняя сущность человека, что также отражено в статье.

Ключевые слова: Аскад Мухтор, художественный психологизм, рассказы, образ, рассказ «Фано и бакао», рассказ «Служу человеку».

Ongalova Zulayho Kholboy qizi

Master's student of Samarkand

State University named after Sharof Rashidov.

THE IMAGE OF TIME, SPACE AND ENVIRONMENT IN THE BEES OF ASQAD MUKHTAR.

ANNOTATION

This article focuses on the main aspects of the depiction of time, space, and environment in the artistic world of Asqad Muxtor's work. His prose reveals the scientific and spiritual atmosphere and emotional experiences of the 20th century in both Uzbekistan and the wider world through imagery and character portrayal. By exploring the inner world and emotions of individuals, the author illustrates how time impacts human life. In some cases, the article highlights how the inner essence of a person undergoes transformation.

Keywords: Asqad Muxtor, literary psychologism, short stories, image, "Fano va baqo" (Perishability and Eternity), "Insonga qulluq qiladurman" (I Serve Mankind).

Adabiyotshunoslikda muammo markaziga inson va uning ichki kechinmalarini tasvirlash yuqori cho'qqiga ko'tarildi. Holbuki, birinchi planga shaxs muammosining chiqishi, inson ruhiyatini tadqiq qilishga qiziqishning ortishi, urushlar, inqirozlar, gumanitar halokatlar xarakteri bilan shartlanadi; ikkinchidan, adabiyot va adabiyotshunoslikning "erkinlashganligi", mustabid tuzumdagi g'oyaviy yo'l-yo'riqlarga qaram emaslik o'tgan asrning so'nggi choragida ijod qilgan yozuvchilar asarlarida inson ichki olami tasvirining barcha go'zallik va teranliklarini yangicha, butun va to'raligicha talqin qilish imkonini berdi. Badiiy adabiyotning sifatli xususiyatlaridan biri qahramonni oddiy hayot kechiradigan inson qilib emas, balki insonning sirli ichki dunyosini yashirin ravishda insonning ko'ngil kechinmalarini aniq va yorqin aks ettirishi hisoblanadi. Adabiyotda inson ichki dunyosining chuqur badiiy tadqiqi "badiiy psixologizm" deb ataladi (Dilmurod Quronov, 2018; 252-b). Taniqli rus adabiyotshunos olimi A.B. Yesin badiiy psixologizmga bunday ta'rif beradi: "Psixologizm aniq san'at shaklidir, uning orqasida badiiy ma'no, g'oyaviy va hissiy mazmunturadi va ifodalanadi" (Yesin. A.B. -M., 2002. B-42).

Inson obrazini to'laonli yaratishning muhim sharti, ayni paytda, samarali vositasi badiiy psixologizm sanaladi. Shart deyishimizning boisi, inson – o'ylaydigan va his etadigan mavjudot, demakki, ruhiyatida kechayotgan jarayonlar tasvirisiz uning obrazi ham noqis bo'ladi. Vosita deganimiz, aynan psixologizm tufayli asarda personaj jonli inson o'laroq harakat qilayotgandek taassurot qoladi, xatti-harakatlari, gap-so'zlari hayot mantiqiga muvofiq ko'rinish oladi. Xullas, badiiy psixologizm deyilganda personaj ruhiyatining ochib berilishi, xatti-harakatlari, gap-so'zlarining psixologik jihatdan asoslanishi tushunilib, u mazkur vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiluvchi qator usul, vositalarni o'z ichiga oladi (Dilmurod Quronov, 2018; 104-b).

Uzoq o'tmishdagi tarixiy davr mobaynida psixologizm – badiiy adabiyotning yashirin bir siri bo'lib, u insonning kom'ngli haqida gapiradi, u har bir yozuvchining o'zligini so'zlaydi. Insonning ichki dunyosini tasvirlash badiiy adabiyotning eng baland cho'qqisidir. Psixologizm badiiy adabiyotda uch asosiy ko'rinishda: adabiyotning tug'ma belgisi, muallif psixikasining muayyan ifodasi, muallif tomonidan ongli tanlangan, asar yaxlitligini belgilaydigan estetik tamoyil sifatida namoyon bo'ladi.

Badiiy adabiyot qahramonlaridagi psixolog kechinmalar va ularni tashqi ko'rinishi qahramon konfliktida maydonga keladi. XX asrning so'ngi yillaridagi hikoyalarda konfliktning asosan ichki, yani qahramonning o'zi bilan yuzaga kelgan qarama qarshilikda hamda tashqi muhit, jamiyat bilan qahramon o'rtasidagi ziddiyatda yuzaga kelgan turlaridan keng foydalanildi. Professor Hotam Umurov quydagicha takidlaydi: "... tashqi muhit xarakter ichki dunyosida qo'zg'alishlar, zilzilalar, kechinmalar o'yg'otgani kabi, bu ichki dunyoning murakkab "sirlari" xarakter, xatti-harakatlarni asoslashga, boshqarishga, tashqi muhit rivojiga turtki beradi" (Umurov H., T-1984; B-12).

Adabiyotda muhit jamiyat tarkib topgan, yani shakllangan va insonlarni shakllantirayotgan bir jarayon sifatida talqin qilinsa, bazi adabiy asarlarda insonlar tasirida yuzaga kelgan bir holat de qaraladi.

Ijodkor Asqad Muxtor qalamiga mansub "Fano va baqo" hikoyasida Xolxo'ja va Ochil obrazlarining tag'dir chizgilari go'yoki zamon ta'sirida yuzaga kelgandek ko'rinish beradi. Hattoki, asar qahramoni tilidan ham shu fikrlarni ko'rishimiz mumkin: "odam bolasi dunyoga sof holda keladi va

hamma yomonlikni shu dunyoda o'rganadi, shu yerda orttiradi". Qahramonlar hayotlari davomidagi barcha qabihlik va tubanliklarini jamiyat talabiga ko'ra qilgandek qabul qilishadi bu bilan o'zlarini baqo bo'sahasida oqlashga harakat qilishadi. Asar ijodkor tomonidan sotsologik metod asosida yartilgan hikoyalardan, yani bitta salbiy qahramon va unga qarama-qarshi qo'yilgan ijobiy qahramonlardan tashkil topmagan, asar qahramonlarining har ikkalasi ham gunohkor bandalar. "Fano va baqo" hikoyasida tanlangan voqelik, qahramonlarning bir-biriga choh qazishi – chuqur psixologik kayfiyat, ruhiy kolliziyaalar asosiga qurilgani bilan e'tiborni tortadi. Muallif asar qahramonlarini qorong'u yer to'laga to'satdan tushirib qo'yish jarayoni bilan ularing chorasizlik holatini ko'rsatadi. Albatta, ikki qahramonning yerto'laga qamab qo'yilishi – chorasizlik va yo'lsizlik girdobiga tashlanishi yozuvchining aniq badiiy shartlilik maqsadi o'laroq shunday qilinganligi ayon. Ularni ochlik, suvsizlik, chorasizlik, baxtsizlik, har bir soniyada o'lim dahshati o'z iskanjasiga oladi. Har soniyada o'limni his qilib turgan ikki qahramon baqo ostonasida poklanmoq istashadi.

— To'g'ri-yu, lekin hamma yomonlikka shu dunyoda o'rgandik, shu yerda orttirdik barini. Odam bolasi dunyoga sof keladi, bu yerda orttirgan jamiki qabihliklarini, jinoyatu pastkashliklarini tashlab, sof ketishi kerak emasmi?

— Bu gapingiz to'g'ri. Tirikchilik — asli tirriqchilik. U dunyoga ishonmaydi-da ko'plar. Shuning uchun qo'rqmay kirdikorini qilaveradi.

— Boqiy dunyoning borligi uning ostonasiga kelganimizdagina yodimizga tushadi. Inson uning borligiga bir umr iymon keltirsa, kaptar kelib quzg'un ketmasdi...

— Kelsa gumon - ketar iymon, degani shundan-da" (Asqad Muxtor., T- 2021; B-191).

Har ikki qahromon ikki dunyo oralig'ida turganliklarida o'z gunohlarini bo'yinlariga olishib yegil tortisghga harakat qilishadi. Shuning uchun ikki qahramon o'zlarining "sirli" hayotlarini aytib berishadi.

— Yosh ekansiz - bilmaysiz: hayot o'limdan yomonroq. Men ne vaqtdan beri shuni o'ylab, boshim yorilay deyapti. Hayot zararli, odam shundan o'ladi asli. Ammo-lekin dorilbaqo... ostonasida turgan kishi uchun fanoning o'zi ham, u tug'dirgan mudhish gunohlar ham hech nima emas. Faqat ularni dunyoga tashlab ketish kerak.

Ochil avval uni alahlayapti deb ham o'yladi. Lekin qarasa, gapni o'ziga yarasha mantiq bilan olib ketyapti. Ovozi zo'rg'a eshtiladi, nafasi bo'linib-bo'linib chiqadi-yu, lekin gapida jon bor.

— Tashlab ketib bo'lar ekanmi...- dedi Ochil, esankirab.

— Bo'ladi,- dedi Xolxo'ja. - Kingadir yorilish kerak. Yoriladiganing bo'lmasa yomon, ichingda ketadi. Xayriyat, mana...

— To'g'ri, aka, odam odamning dardini oladi. Jon jonga quvvat.

Xolxo'ja charchab, jimib qoldi. Ochil, o'lim oldidan odam ortida qoladiganlarni o'ylasa kerak, deb yurardi. yo'q inson hamon o'zini o'ylarkan. Unga yorilmoqchi bir gunohi azim tilkalayapti ko'ksini. Shuni "tashlab", "soflanib", ketmoqchi. Shundan yengil tortsa, mayli lekin ulgurarmikin?"(Asqad Muxtor. T- 2021; B-191).

Yuqoridagi jumalardan ko'rinib turibdiki, asar qahramonlari hayoti davomida qilgan qabihliklarini tan olishgan. O'lim ostonasida poklanishni, yengil tortishni istashadi. Xolxo'ja qanday qilib, boyvuchcha, tanti bo'lib qolganligi, aybsiz bir musulmon kishining qamalib ketishiga sababchi bo'lganligiyu yolg'on guvoh berganligini tasodifiy hamrohiga gapirib beradi. Xolxo'jadan ancha yosh bo'lgan Ochil ham hamrohidan battarroq gunohga qo'l urgan. Ya'ni xo'jayinining yoshgina ayoli bilan don olishgan. Ochil ham, Xolxo'ja ham nafsining qullari. Ular omonat dunyo (fano) bilan abadiy dunyo (baqo) o'rtasidagi ingichka yo'lda turishar ekan, barcha ayblariga iqrar bo'lishadi. Go'yoki, Olloh oldida istig'for aylashadi. Ijtimoiy illatlar ma'naviy buzuqilik, yuzsizlik, poraxo'rlik, aldanchilik, qalloblik ularning qon-qoniga singib ketgan. Adib Xolxo'ja va Ochil kirdikorlari misolida yuqorida sanalgan ijtimoiy illatlarni ko'rsatib beradi. Tabiat hodisasi zilzila tufayli yerto'laga tushib qolgan tasodifiy hamdardlar shu paytgacha hech kimga aytmagan, ayta olmaydigan "sirlar"ini, ya'ni qallobliklarini bir-biriga fosh etadi. Ammo buni qarangki, vaziyat o'nglanib, baqo ostonasidan tirik qolgan ikki qahramon hayotga qaytgach, "sirlari" tufayli bir-biriga go'r qaziy boshlaydi. Ular o'rtasida dahshatli darajada ichki-ruhoniyl kurash boshlanadi. Bittasining tinch, xotirjam yashashi uchun ikkinchisi albatta, o'lishi shart. Nazarimizda, adib insoniyatning tuban ruhiy

holati haqida falsafiy mushohada yuritadi. Xolxo'ja bilan Ochil tashida bir-biriga juda muloyim, juda mehribon gapirgani holida bir-biriga o'lim vahshatini soladi. Hikoyada mazkur o'rinlar nihoyatda ta'sirchan, jonli aks ettirilgan.

Adabiyotshunos olim U.Normatov mazkur hikoya haqida shunday fikrlarni bildirib o'tadi: "...personajlar bisotidagi, ruhiyatidagi tug'ma xususiyatlar tahlili oldingi o'ringa o'tadi. Personajlar bir emas, ikki bor bu foniyl dunyo chegarasidan chiqib, boqiy dunyo chegarasida ko'rinadi. Xuddi o'sha chegarada ular o'zligiga qaytadilar. Ollohni yod oladilar, bu dunyoda qilgan gunohlari uchun pushaymon yeydilar, bir-birlariga yurak rozini, sirlarini ro'y-rost aytadilar"(Normatov U. T-2000; B-109). Olim juda to'g'ri e'tirof etganidek, qahramonlar bir emas, ikki bora baqo ostonasidan tirik qolib, foniyl dunyoga qaytishadi. Bu qaytish qahramonlar uchun berilgan eng dahshatli azob, eng dahshatli jazo tariqasida berilgandek. Ular yana gunohlar va qabihliklar girdobiga kirishadi. Asar qahromonlari tilidan aytilgandek "...shu dunyoda, Xudo bandani bu dunyoga uning iymonini sinash uchun yuborar ekan". Tahlilda shuni ko'ramizki qahramonlar o'zlarining tug'ma psixologik jihatlarini asar sujeti davomida nomoyon qiladi.

Adibning yana bir hikoyasida zamon natijasida yuzaga kelib qolgan jamiyatdagi insonlarning psixologik holati ochib berilgan. "Ta'qdir kimning qo'lida" hikoyasida yosh talaba tag'diri sobiq sho'ro tuzimida yuzaga kelgan muhit ta'siri ostida qay darajada o'zgarib ketganligiga guvoh bo'lamiz. Asar qahramonlari Qulahmad va Mirkomil o'rtasida yuzaga kelgan qarama qarshiliklar sababida har ikkala qahramon ham bir biriga tuzum ochib bergan qabih yo'l yordamida o'ch olishadi. Asar da muallif tomonidan aytilganidek har kishi o'z zamonidan kelib chiqib ish ko'radi. "Bunday paytlarda odam o'z tarbiyasiga, o'z muhitiga o'z zamonasiga yarasha ish tutadi. Davrlar bo'lganki, bunday vaziyatda yoshlar bir-birlarini duelga chaqirishgan. Lekin Qulahmad o'z davrining bolasi, uning miyyasiga boshqa tadbir kelishi tabiiy edi"(Asqad Muxtor. T- 2021; B-192).

Yuqoridagi jummalardan ko'rinib turibdiki, muhit behtiyor yoshlarni tarbiyasiga va ularning qabul qiladigan qarorlariga o'z ta'sirlarini o'tkazadi. Hikoya sujeti chizgilari qahramonning muhit tasiri ostida chiqargan qarori uchun butun umr pushaymonlik va "og'ir yuk" ostida yashagan qahramonning ziddiyatli ichki kechinmalari ostiga chizilgan. Asarda muallif sobiq sho'ro davriga go'yo oyna tutgandek uning illatlarini insonlar ongiga qilgan ta'sirini yoritadi. Ta'lim tizimidagi holatini ko'rsatish uchun quydagi jumlarini yozganligi bejizga emas: "...O'qish muhimmi, g'oyaviy soflik muhimmi? G'oyaviy soflik muhim. Bu isbot qilingan. Bu isbot talab qilmaydigan aksioma edi. Shuning uchun dars emas, majlis birinchi o'rinda turardi. Komsomol majlisi uch kun surunkasiga davom etganda ham pedagoglar hech narsa deyolmay muallimlar xonasida intizom saqlab, kun-uzun shumshayib, bekor o'tirishardi"(Asqad Muxtor. T- 2021; B-191).

O'tgan asrning elliginchi yillaridagi mafkuraviylik, g'oyaviylikning keng yoyilishi va uning begunoh qurbonlari qismatlariga qilgan ta'sirini ham ko'rsatib berdi. Hikoyada xalq dushmani sifatida qamalgan otaning farzandi ota sabab talabalar safidan haydaladi, bunga esa jamiyat ongiga singdirilgan g'oya edi.

Muallif ushbu holni quydagi jumlar bilan yoritib beradi: ".....Gazandalar xalqning qahri g'azabidan qochib qutilolmaydi!" "Hukmimiz beayov: xalq dushmanlariga o'lim!", "Itga it o'limi — azmi qarorimiz qat'iy!" — zaldagi mudhish jimlikka bir zum quloq solgandan keyin Mirkomil davom etdi — Mana shu adolatli hukmu qarorlarda institutimiz kollektivining ham munosib hissasi, vijdon ovozi bor! Sovet kishilari halqaro imperializmning qonxo'r josuslarini temir supurgi bilan supurib tashlayotgan bir paytda biz o'z saflarimizning g'oyaviy sofligiga loqayd qaray olamizmi?! Fosh etilgan xalq dushmanlarining arzandolari oramizda bemalol yursa, biz bunga chidab turishimiz mumkinmi? Xo'sh! Mana, hali ham komsomol safida yurgan ikkinchi kurs talabasi Qulahmat Nazirovning otasi qarda hozir, bilasizlar! U o'z arzandasining quloqlariga, uning yuragiga qanday qora niyatlarni, o'zining qanday chirkin umidlarini shipshidi ekan, xo'sh, buni kim ayta oladi? Men saflarimizni bunday shubhali unsurlardan tozalashni qat'iy talab qilaman!

Uch kundan beri shunday suronlar ichida gangib o'tir-gan studentlar zalni boshlariga ko'tarishdi. Shunda ham Mirkomilning baqiroq chaqiriqlari hammadan baland eshitilar edi.

- ...komsomol safida o'rin yo'q!
- ...o'chirilsin!

— Haydalsin!

— Otasining yoniga borsin!

Qulahmat, bu suron oyoqdan yiqitadiganday, quloqlarinn ikki qo'llab bekitib, baqiriq-chaqiriqlar ostida qoqila-suqila zaldan chiqib ketdi. Uni ovozga qo'yish, qo'l ko'tarish yo'li bilan emas, quvib haydab soldilar. Uni komsomol safidan emas, hayotdan haydab chiqardilar. "Otasining oldiga borsin!" Qayoqqa boradi, otasi qamalganiga ikki yil bo'ldi, otildimi, surgun qilindimi — darak yo'q. Qayoqqa boradi" (Asqad Muxtor. T- 2021; B-191).

Asar davomida Qulahmad atrofidagi odamlardan, sevgani insoni Murshidadan hamda o'zining kelajagidan ayriladi. Manashularning bariga Mirkomilning qilgan ishlari-yu jamiyatdagi "sof g'oyaviylik" sabab bo'ldi. Qulahmad esa bular uchun Mirkomildan o'ch olish uchun uning begunoh otasi kimyo o'qituvchisiga to'hmat xati yozadi.

"O'sha ximiya muallimi, muloyimgina ziyoli odam, Mirkomilning dadasi edi. Qasos jazavasida qolgan Qulahmat «hapsanimi!» deb tishini tishiga bosdi-da yotog'iga bekinib, qo'liga qog'oz-qalam oldi. Xalq dushmanining haykalini ro'parasiga qo'yib sovet yoshlariga «dars» beradigan gazanda ozodlikda yurarmidi! Tez orada Qulahmatning qora kuni Mirkomilning boshiga tushdi. Majlislar esa davom etardi. O'qishlar-chi? O'qishlar muhim emas, g'oyaviy soflik muhim. Bu - Mirkomilning o'z iborasi."

Qahromon bu ishi uchun pushaymonlik girdobi ostida qoladi. Odamlar bilan suhbatlashishga cho'chib qoladi, negaki kim bilan ulfatlik qilib suhbatlashgan chog'ida yuragidagi, anashu "og'ir tosh"ni chiqarib tashlash uchun o'tmishida qilgan ishini aytardi. Shu sababli atrofda insonlarning nafratiga qolardi.

Adib ushbu syujetni yaratishda va badiiy qahramon ichki kechinmalarini yoritishda badiiy psixalogizm dan foydalangan. Inson ruhiyatini ochishda san'atkor mahoratining, mas'uliyatining o'rni to'g'risida A.Qahhor shunday yozgan edi: "Psixologizm kishilarning ichki dunyosiga, ularning latif-zarif tomonlari va go'zalligiga yaxshi e'tibor qilish to'g'risida jiddiy o'ylab ko'rish fursati yetdi. Bu yozuvchilik mahoratining eng muhim jihatidir"(Jabbor Eshonqul. T-1997; №2. B-42-47). Qahramon hayoti davomida ko'rgan kechirganlaridan xulosa chiqarib, odamlardan begonalashib boradi. Asrlar mobaynida yechimini topmagan masalalardan charchagan paytlari "o'ziga qamalib olgisi" keladi. Xuddi shu yerda tasvirlanayotgan barcha voqea-hodisalar ruhiylashadi va ruhiy tahlil foydasiga ishlaydi. Qahramon ichki dunyosi ziddiyatlar, tangliklar, azob-og'riqlardan iborat ruhiy holatlar, og'ir kechinmalar orqali tasvirlanadi. Asqad Muxtorning o'ziga hos uslubining nomoyon bo'lishida qahramonni oddiy hayot kechiradigan inson qilib emas, balki insonning sirli ichki dunyosini yashirin ravishda insonning ko'ngil kechinmalarini aniq va yorqin aks ettirishida ham ko'rashimiz mumkin.

Ijodkor nasriy asarlarida inson kosepsiyasining badiiy talqiniga jiddiy e'tibor qaratishi bejiz emas. Har qanday asarda shaxs xarakter qirralari talqin etilar ekan, uning zamirida makon va zamonda harakat etuvchi inson taqdiri yetakchilik qiladi. Asqad Muxtorning "Insonga qulluq qiladurmen" hikoyasida tarixiy shaxslar qiyofasi, ularning ruhiy-ma'naviy olami juda go'zal talqin etilgan. Hikoyaning o'ziga xosligi, aynan tarixiy voqealar talqin qilinmasada ularning tarixiy davrga mos ruhiy olami hamda ularning botiniy olami yoritilgan. Muallif asar boshidanoq xronotop talqini boshlaganligiga guvoh bo'lamiz. "Quyosh subh yoqasini chok etib, ko'k maydonida jilva ko'rguzgach Sohibqiron Qur'oni Karimni lahv ustiga qo'ydilar. Kun saraton burjida edi, shiddati beadam. O'rda sahnida davlatpanohning oq chodirlari shukuhu as'asa ila charaqlab kunga yuz tutdi"(Asqad Muxtor.,T-1994. – B. 5–19). Mualif erta tongdagi holatini bayon qilish orqali asarga bo'lgan qiziqishni yanada oshirishga erishgan. Bunday tasvir orqali makon va zamonning hamohangligini kuzatamiz. Makonni tasvirlash orqali tarixiy hayot chizgilarini yoki uzoq o'tmishni tasvirlash baraborida inson qiyofasini, davrning murakkab ziddiyatli muhitini talqin qilish uchun asos qilib olgan: "Shu mahal xirgohning ko'rinishxona yo'lagida soch-soqoli o'siq, darvishona xirqa ustidan kumush fo'ta bog'lab, unga esa tug'ro bezagi taqqan bir kimsa paydo bo'lib, mangu ko'zlarini erdan olmay, shohona ostonaga qarab o'taverdi. Chodirning davlatxona qanotida Sohibqironga ko'rinish bermoq uchun muntazir o'ltirgan kazoo-kazo saltanat ustunlari, fuzaloyu ulamo, sipohsoloru no yonlar, xosu ra'iyatdan kelgan kalontaru kadxudolar -biri hayratda, biri g'azabda, noiloj qarab

qoldilar”. Muallif ushbu tasvirni ko’rsatish orqali Sohibqiron hamda uning saroydagi muhitni yoritib berdi. Amir Temurning oddiy darvesh bilan bunchalik yaqin suhbat qilishi va unga qilgan ehtiromi orqali uning oddiy insonlarga bo’lgan munosabati, raiyatning tag’diriga bo’lgan qiziqishi ko’rsatilgan. Adib asar davomida Sohibqironni jangorov salohiyati yoki davlat boshqaruvidagi mahorati emas shunchaki isoniy fazilatlarini yoritishga etibor qaratadi.

Sanjar Sodiqov shunday yozadi: “Asqad Muxtor bilimdon va chuqur o’ylaydigan yozuvchi edi. Shuning uchun u o’z asarlarida umuminsoniy qadriyatlarni e’zozlashga, ya’ni mafkura qoliplarini jinday bo’lsa-da yorib chiqishga uringan”. Haqiqatdan ham, ijodkorning har bir asarida umuminsoniy fazilatlar hamda insoniylik qadriyatlari qadrlanadi.

Xullas, Asqad Muxtor davr, zamon va shaxs tushunchalarini o’z atrof olami bilan belgilaydi. “Ta’qdir kimning qo’lida” hikoyasida talabaning sho’ro tuzumi ta’sirida o’zgarib ketgan holatini ifodalagan bo’lsa, “Insonga qulluq qiladurman” hikoyasida o’z zamonasidan tashqarida tarix qatlamlaridan joy olgan vaqt bilan belgilaydi. Makonni tasvirlash orqali tarixiy hayot chizgilarini yoki uzoq o’tmishni tasvirlash baraborida inson qiyofasini, davrning murakkab ziddiyatli muhitini talqin qilish uchun asos qilib oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Асқад Мухтор. Инсонга куллуқ қиладурмен / Инсонга куллуқ қиладурмен. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1994. – Б. 5–19
2. Asqad Muxtor . Chodirxayol. 3-nashr Toshkent “O‘zbekiston”. 2021B-191
3. Jabbor Eshonqul. Ruhiy tahlil metodi xususida. // O‘zbek tili va adabiyoti.-Toshkent, 1997, №2.- 42-47-betlar
4. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. Toshkent, “Ma’naviyat”-2000. B-109
5. Quronov, Dilmurod. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent, «Navoiy universiteti» -2018. 104-b
8. Quronov D. Mutolaa va idrok mashqlari. (Adabiy-tanqidiy maqola va risolalar)- Toshkent, “Akademnashr”. 2013. B-334.
9. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. Toshkent, “Ma’naviyat”-2000. B-109.
10. Normatov U. Tafakkur yog’dusi. Toshkent, “Universitet”-2005. B-119.
11. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. Toshkent, “Sharq”NMK-2002. B-252.
12. Umurov H. Badiiy psixologizm va o‘zbek romonchiligi. Toshkent. 1984. B-12
13. Yesin. A.B. Adabiy asarni tahlil qilish tamoyillariva usullari.- 4-nashr.-M., 2002. B-42

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000